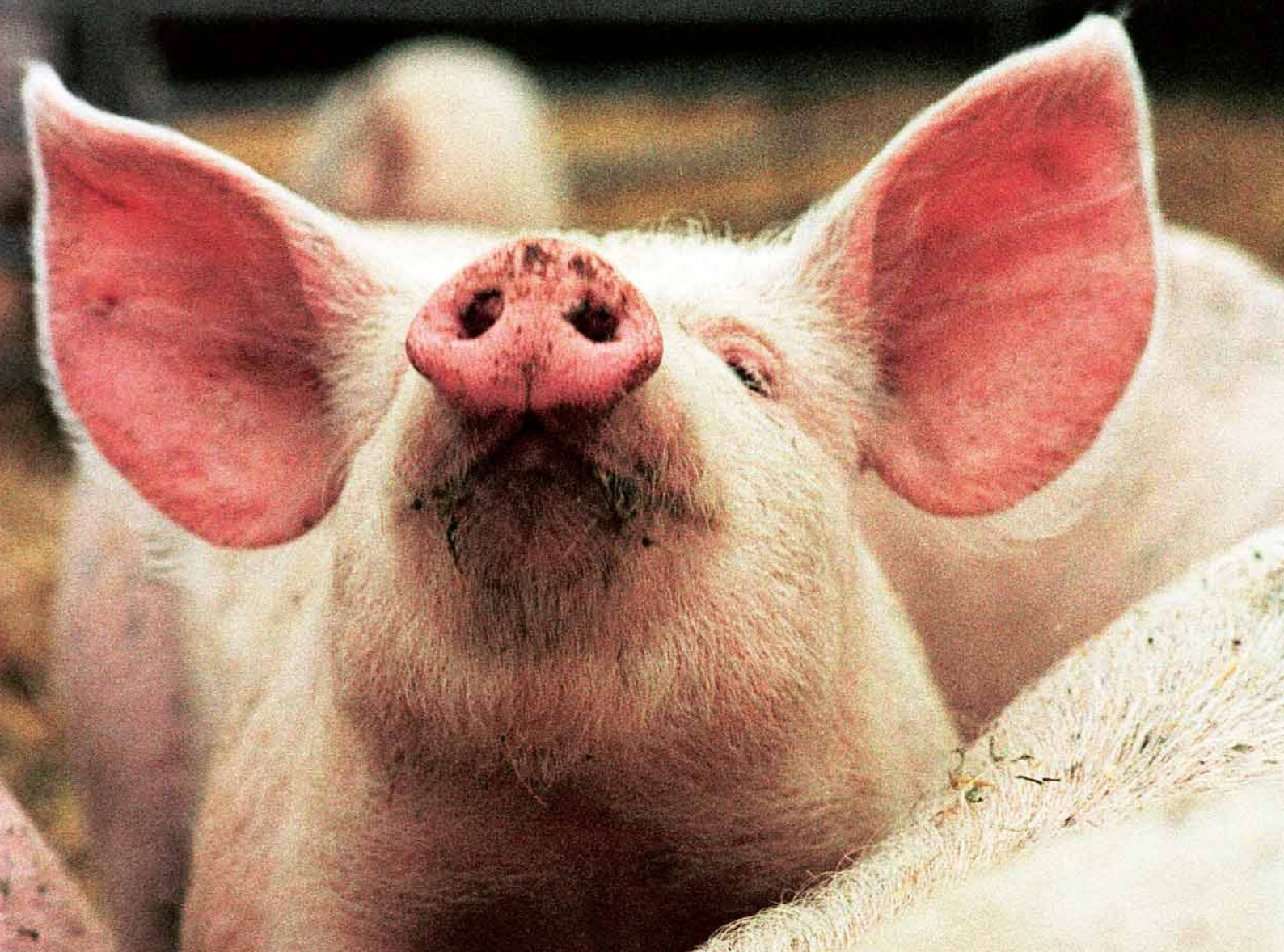

Vernieuwingsinitiatieven in de varkenshouderij

Welzijn, wel doen...

WAGENINGEN UR

For quality of life

Inhoud en colofon

Proloog	Werken aan welzijn, wel te doen	3
De Comfort Class-proefstal	Welzijn op proef	7
Vernieuwing in de praktijk	Welzijn op maat	8
Grote groepen	Ruimte voor welzijn	9
COM4	Een goed klimaat voor welzijn	10
Stro	Icoon voor welzijn	13
Gangbaar plus	Welzijn als waarde	14
	Waar duizend bloemen bloeien...	16
Epiloog	Welzijn, wel doen!	18

© 2006 Wageningen UR

Deze brochure is één van de producten van het project 'Welzijn'. Dit project is uitgevoerd door onderzoekers van Wageningen Universiteit en Research Centrum en vormt een onderdeel van het door het door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit gefinancierde onderzoeksprogramma Maatschappelijk Verantwoorde Veehouderij.

De brochure heeft als doel om een aantal welzijnsinitiatieven op toegankelijke wijze voor het voetlicht te brengen en zo partijen te helpen ze te verbinden en verder te helpen. De theoretische onderbouwing van de brochure wordt later in 2006 opgeleverd.

Meer informatie over het project en vervolgvacatures vindt u op www.verantwoordeveehouderij.nl of bij Karel de Greef (karel.degref@wur.nl)

Deze publicatie is te downloaden via www.verantwoordeveehouderij.nl/welzijn

Het project Welzijn heeft mogen profiteren van veel bronnen. Enkele willen we hier met name noemen:

- > de 'vernieuwingsenthousiastelingen' onder de varkenshouders, met name Dick van de Vegt en Annechien ten Have
- > de 'Comfort Class-varkenshouders'
- > de deelnemers aan de artikelenserie in De Boerderij, enquête en workshop over 'grotere groepen'
- > de betrokkenen van het eerste uur bij het Comfort Class-stalinitiatief te Raalte (met name LTO, Dierenbescherming, Privon, Wageningen UR)
- > de contacten bij het COM4-initiatief van Nutreco, met name Wim Brunnekreef en Jaco Eissen
- > betrokkenen bij de 'Verkenning vernieuwingsinitiatieven varkenshouderij'
- > betrokken beleidsmedewerkers van de directie Landbouw en de directie Kennis van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
- > collega-onderzoekers

projectgroep Welzijn

Karel de Greef (ASG), Onno van Eijk (ASG), Yvonne van Hierden (ASG), Carolien de Lauwere (LEI), Joke Luttk (Alterra) en Willem Schouten (A&F).

tekst en eindredactie

Carolien de Lauwere & Joke Luttk

tekeningen

Loet van Moll

fotografie

Hans Dijkstra, Wim van Hof bvBeeld

vormgeving

Jelle de Gruyter, Grafisch Atelier Wageningen

druk

Modern b.v. Bennekom

Overname van tekst en gegevens en het citeren uit deze publicatie is toegestaan mits juiste en volledige bronvermelding wordt toegepast:

Projectgroep Welzijn, Wageningen UR, 2006. Welzijn wel doen - Vernieuwingsinitiatieven in de varkenshouderij. Wageningen UR, Wageningen/Lelystad

ISBN 90 8615 070 5

Werken aan welzijn, wel te doen

Het welzijn van varkens verbeteren zonder dat de kostprijs omhoog schiet. Op het eerste gezicht een lastige opgave. Toch laat de praktijk zien dat het wel te doen is. Op tal van plaatsen werken varkenshouders, belangorganisaties en toeleverende bedrijven aan verbetering van de leefomstandigheden van varkens.

Technisch gezien blijkt het goed mogelijk om stallen voor vleesvarkens zo te ontwerpen dat de dieren er comfortabel in kunnen leven. Maar varkenshouders die meer aandacht aan het welzijn van hun varkens willen besteden lopen tegen een belangrijk obstakel op. Een diervriendelijke varkensstal gaat gepaard met een hogere kostprijs en dat is voor de meeste varkenshouders een groot probleem. Dat is ook geen wonder. De Nederlandse varkens-

houderij heeft al jaren last van economische malaise. Veel varkenshouders geven aan, best iets te willen doen voor het welzijn van hun dieren; het mag alleen geen geld kosten want ze staan financieel met hun rug tegen de muur. Nu brengen welzijnsverbeteringen over het algemeen wel extra kosten met zich mee, een kostprijsverhoging die moeilijk door te vertalen is naar een hogere winkelprijs. En als de consument niet betaalt voor welzijnsverbeteringen, komt het inkomen van de varkenshouder onder druk te staan.

Toch wordt op dit moment op verschillende plekken hard gewerkt aan verbetering van het varkenswelzijn in de Nederlandse vleesvarkenshouderij. Zo zijn er initiatieven van de varkenshouders zelf en van LTO-Nederland,

de partij die varkenshouders (en andere boeren) vertegenwoordigt. Maar ook Nutreco, een belangrijke ketenpartij, de Dierenbescherming, beleidsmedewerkers van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en onderzoekers van Wageningen UR werken aan welzijn. Ze doen dat ieder op hun eigen wijze, vanuit een ander perspectief.

Deze brochure presenteert enkele welzijnsinitiatieven om te laten zien dat er, binnen de bedrijfseconomische randvoorwaarden van een gangbaar bedrijf, aardig wat manieren zijn om het varkenswelzijn te verbeteren. Maar om nog meer varkens van deze initiatieven te laten profiteren, moet er nog wel wat gebeuren. Aan het eind van deze brochure leest u hoe u daaraan kunt bijdragen...

**Varkens moeten gelukkig zijn want dat vinden burgers fijn
Maar helaas, tot boer's verdriet, de consument betaalt het niet
Gelukkig maar dat welzijn kwam en zorgen uit de wereld nam**

De Comfort Class

proefstal

De Comfort Class

Het stalontwerp Comfort Class komt uit de koker van Wageningen UR. Onderzoekers werkten samen met stakeholders aan dit stalontwerp. Ze deden dit volgens de methode 'diergericht ontwerpen'. Niet het dier aanpassen aan het veehouderijsysteem, maar het veehouderijsysteem aanpassen aan de natuurlijke behoeften van het dier; dat is in het kort waar het om gaat bij deze ontwerpmethode.

Door in het stalontwerp rekening te houden met de natuurlijke behoeften van de dieren, kan veel welzijnswinst geboekt worden. De eerste stap is om de natuurlijke behoeften van de dieren te identificeren.

Op basis van wetenschappelijk onderzoek, ervaring en voortschrijdend inzicht is vastgesteld dat varkens:

- > veel willen rusten (80% van hun tijd) in het gezelschap van andere varkens;*
- > ongestoord en onbepert willen eten en drinken in het gezelschap van andere varkens;*
- > 80% van hun actieve tijd willen exploreren in het gezelschap van andere varkens;*
- > niet alleen willen zijn;*
- > veilig willen mesten en urineren op een daarvoor bestemde plek;*
- > behoefte hebben aan veiligheid;*
- > het niet te warm of te koud willen hebben;*
- > zichzelf willen verzorgen;*
- > niet ziek willen zijn en*
- > beweging nodig hebben.*

In de Comfort Class is voor elk van deze tien behoeften een plaatsje ingeruimd. En het idee sloeg aan. Belangrijke partijen als de Dierenbescherming en LTO-NL hebben het idee geadopteerd en gaan er verder mee. Maar ook de varkenshouders zelf laten zich niet onbetuigd.

Verder lezen over het project diergericht ontwerpen en de behoeften van vleesvarkens? Zie de brochure 'Welzijn in de toekomst – over varkenswensen voor varkensstallen'. Projectgroep Diergericht Ontwerpen, 2003, Wageningen-UR, Wageningen. Deze brochure is te downloaden via de website www.verantwoordeveehouderij.nl of gratis aan te vragen via karel.degreef@wur.nl.

Welzijn op proef

Een stal voor vleesvarkens waarin aan al hun natuurlijke behoeften wordt voldaan, zodat zorgen om dierenwelzijn tot een minimum beperkt worden. Dat idee sprak de Dierenbescherming en LTO-NL erg aan. Zij sloegen de handen ineen en adopteerden de Comfort Class-benadering en bouwden een stal die zo ontworpen is dat varkens er comfortabel in kunnen leven.

Deze samenwerking is op zichzelf al uniek. Eerder stonden 'dierenvertegenwoordiger' de Dierenbescherming en 'boerenvertegenwoordiger' LTO-NL nogal eens lijnrecht tegenover elkaar. Zo niet in dit project, al doen beide partijen vanuit heel andere beweegredenen en belangen mee. De Dierenbescherming vindt de Comfort Class-stal een eerste stap naar fatsoenlijk omgaan met dieren. LTO-NL beschouwt de stal meer als demoproject waarvan onderdelen of modules door individuele boeren opgepikt kunnen worden. Bovendien ziet deze partij wel in dat dergelijke welzijnsbevorderende initiatieven in de toekomst steeds belangrijker zullen worden. 'We moeten ons er dus wel mee bezig blijven houden', aldus de voorzitter van de vakgroep varkenshouderij van LTO-NL.

Op een proefbedrijf van Wageningen-UR in Raalte staat sinds voorjaar 2006 een Comfort Class-proefstal. De indeling is flexibel, om zo verschillende varianten uit te kunnen proberen. Zo kan het gebruik van de stal uitgetest worden, om te zien of de claim voor beter welzijn in de praktijk overeind blijft. De financiering komt vooral van PRIVON, de EU, de provincie Overijssel en Wageningen UR. Het ministerie van LNV sprong bij om de exploitatiekosten op te vangen. LTO-NL en de Dierenbescherming staken zelf niet zoveel geld in het project, maar ze wisten wel al deze andere partijen zover te krijgen. En,

zeker niet minder belangrijk: ze maakten zich hard voor dit project. Samen zeggen ze in feite 'kijk, zo kun je varkens houden; dit is onze toekomst'.

Het ministerie van LNV staat – bij wijze van spreken – juichend aan de zijlijn. Niet 'zorgen voor' maar 'zorgen dat' is het adagium en het initiatief van LTO-NL en de Dierenbescherming is precies wat het ministerie wil: belanghebbende partijen zoeken elkaar op en nemen zelf de verantwoordelijkheid voor een wending naar meer duurzame – in dit geval welzijnsvriendelijke – veehouderij.

'Dat vind ik echt een grote stap vooruit. Belangenorganisaties die ophouden met ruziën en eindelijk eens samen op weg gaan naar een dier-vriendelijke varkenshouderij.'
'Mij lijkt het beter als de boeren zélf aan de gang gaan, en niet hun bobo's. Die staan er toch verder vanaf. Het gevaar is dat partijen nu op elkaar gaan zitten wachten totdat duidelijk wordt hoe die stal nu precies werkt, en wat het precies kost en oplevert. Dat kan een paar jaar duren en ondertussen gebeurt er niks vernieuwends meer.'
'Maar het één sluit het ander toch niet uit? Er zijn al boeren bezig met de Comfort Class-benadering. Die willen graag weten wat ze ermee kunnen.'
'Oké, oké, het is blijkbaar een meerstromenland. Er gebeurt van alles tegelijk en die initiatieven stimuleren elkaar. Misschien jaagt die individuele boer de grote partijen ook nog wel vooruit...'

Welzijn op maat

In Raalte neemt men de proef op de som, maar sommige boeren zijn allang om Ze staken hun armen uit de mouwen om hun eigen stal te bouwen Met comfortabele elementen erin: zo is het varken en boer naar de zin!

Ook varkenshouders zijn volop bezig met dierenwelzijn. Op verschillende manieren. Nog voor de Comfort Class-proefstal er staat, passen de eerste boeren al Comfort Class-elementen toe op hun bedrijf.

Boeren en onderzoekers van Wageningen UR samen aan de keuken- en tekentafel. Op zoek naar elementen uit de Comfort Class-stal die varkenshouders kunnen inpassen in hun stallen. Dat is vaak een kwestie van wikken en wegen: welke elementen uit de Comfort Class-stal passen wel in mijn stal, en welke niet? Welke wil ik overnemen? Welke kan ik betalen? Voor de wroetbak is wel plaats; voor de schuurpaal ook wel, en een beetje stro geeft ook geen problemen. Maar extra ruimte creëren is wel een stuk lastiger...Het is uiteraard aan de individuele varkenshouder om te beslissen wat wel of niet kan. Het resultaat is een varkensstal op maat; voor varkens én voor varkenshouders.

Zo laten varkenshouders zien dat het met een beetje goede wil mogelijk is om welzijnsverbeteringen aan te brengen; ook in een 'gewone' stal op een 'gewoon' varkenshouderijbedrijf. Levensovertuiging is een motief om extra aandacht aan het varkenswelzijn te besteden. Maar ook werkplezier kan een drijfveer zijn. Zo veraangenaamt de aanblik van

tevreden varkens het werk. En wat gunstig is voor het leefklimaat van de varkens, kan ook goed uitpakken voor het werkklimaat van de boer. Ramen in de stal geven niet alleen de varkens maar ook de varkenshouder extra daglicht, en dat is mooi meegenomen: 'Zo houd ik contact met buiten als ik bij mijn varkens ben, iets wat ik altijd erg gemist heb als ik aan het werk was.'

Zijn er dan helemaal geen belemmeringen? Die zijn er natuurlijk altijd. De Comfort Class-boeren hebben veel plannen, maar om ze te realiseren hebben ze een financieel steuntje in de rug nodig. De extra arbeid vinden ze nog wel te overzien, want varkenshouders hebben wel wat over voor een diervriendelijke stal. Maar de initiële investering blijft een belangrijke hobbel. Een investeringssubsidie zou dan ook erg welkom zijn.

'Boeren die het Comfort Class-beginsel toepassen op hun bedrijf zijn hun bestuurders ver vooruit. Ze steken hun nek uit terwijl de Comfort Class-stal nog niet eens is getest in de praktijk.'

'Ja, maar om hoeveel boeren gaat het nou helemaal? Zolang het niet verplicht is, een doodenkele boer.'

'Toch zijn die wel de sterkste motor achter vernieuwing.

Veel sterker dan wanneer de wet het afdwingt.'

'Dat dragende zeugen nu op stro liggen is anders ook afgedwongen via de wet.'

'Ho, ho, we hebben het hier wel over een varkensstal 'op maat' voor varkens én varkenshouders... het gaat niet om wat de wetgever wil, maar om de wensen van boeren en varkens.'

'...en LNV komt er niet aan te pas?'

'Nou...LNV sponsort wel het onderzoek, maar een investeringssubsidie...nee, die zit er nog niet in.'

Ruimte voor welzijn

**'Wat een ruimte!' knort het beest, 'Het lijkt hier wel een reuzefeest'.
'Altijd vriendjes om me heen, 'k ben voortaan nooit meer alleen'.
Maar de boer moet wel eens zoeken, want ik verstopt me in alle hoeken'**

Een sterk punt van het houden van varkens in grote groepen is dat de dieren er in welzijn op vooruit gaan. 'De dieren lijken het wel leuk te vinden', zeggen varkenshouders die er ervaring mee hebben. Sinds de invoering van het varkensbesluit in 1998 zijn varkenshouders verplicht om hun varkens meer ruimte te bieden dan voorheen. In reactie daarop zijn er in Nederland nogal wat boeren geweest die de voergang uit hun stal sloopten om zo, op een goedkope manier, de ruimte per varken aan de nieuwe norm aan te passen.

Al vrij snel werd duidelijk dat niet iedereen die dat deed er financieel op vooruit ging. Het voordeel van lagere huisvestingskosten bleek vaak te verdampen, waardoor de varkenshouder per saldo slechter af was. Dit komt omdat varkens in grote groepen vaak iets minder goed blijken te groeien. Varkens houden in grote groepen heeft dus meer om het lijf dan het wegslopen van een paar muurtjes.

Een nieuwe stal, specifiek ontworpen voor het houden van grote groepen opent nieuwe mogelijkheden. Selectiehekken bijvoorbeeld, om varkens die na automatisch wegen te licht zijn bevonden, automatisch naar een andere ruimte te geleiden of voerstations waardoor je ieder varken 'op maat' kunt voeren. In Nederland zijn tot nu toe geen nieuwe stallen voor grote groepen gebouwd, maar bestaande stallen aangepast. Het vraagt dan extra veel vakman-

schap om zo'n grote groep te managen en dat heeft niet iedereen meteen in de vingers. Het kan ook zijn dat de groepen nog een flinke slag groter moeten zijn dan in de huidige experimenten. 'Misschien moeten we onze angst voor groepen groter dan honderd wel los laten. Juist in die nog grotere groepen is weer winst te halen door efficiënt gebruik van technologie', aldus een varkenshouder.

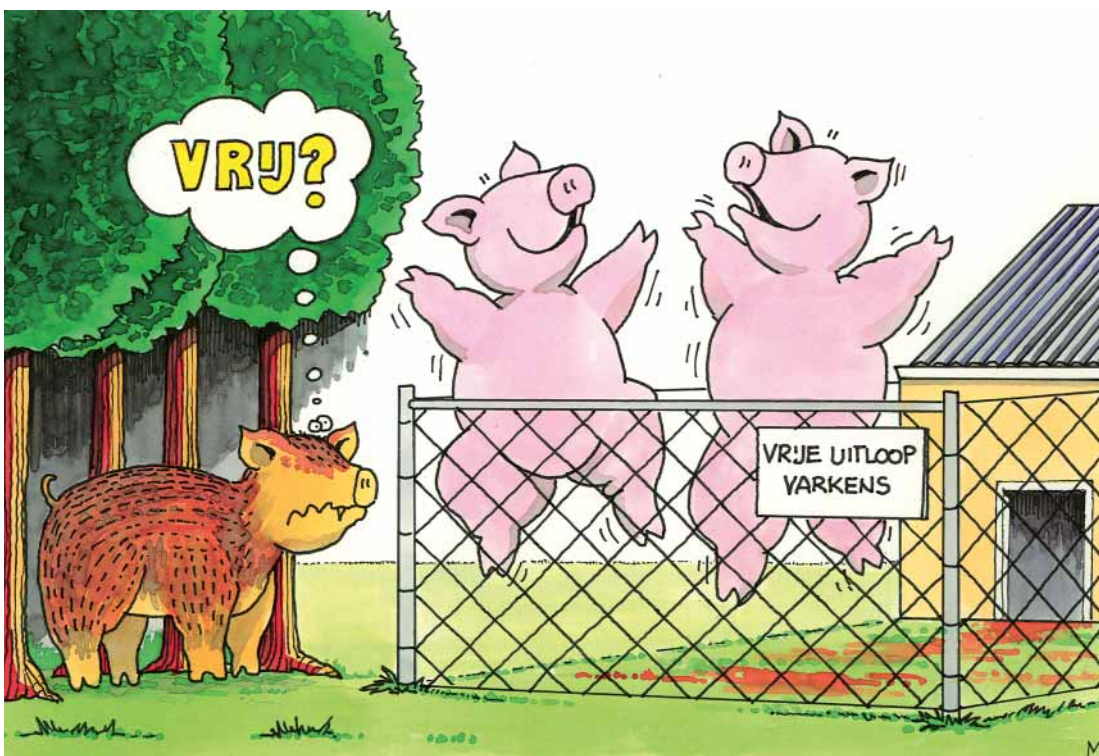
De welzijnsclaim is goed te verklaren vanuit de behoeften van varkens. Want ruimte om te doen waar hij behoefte aan heeft, dat is voor een varken heel belangrijk. Simpelweg omdat stallen voor grote groepen groot zijn, hebben de varkens veel ruimte om te bewegen, te exploreren, en om te vluchten als er gevaar dreigt van agressieve soortgenoten. Ook willen varkens graag aparte plekken om te mesten, te eten en te rusten. En al wandelend van de ene naar de andere plek komen ze aan hun dagelijkse portie beweging toe. Doordat varkens elkaar minder goed herkennen gaan ze grote groepen anders met elkaar om dan in kleine. Ze gaan over van een systeem van sociale hiërarchie naar sociale tolerantie. Doordat ze niet voortdurend hun plek in de sociale rangorde hoeven te bevechten, is er minder agressie in de stal. Een varkenshouder die positief is over grote groepen verwoordt het zo: 'in kleine groepen bepaal ik hoe ik de varkens houd en in grote groepen bepalen de varkens het zelf'.

'Het wegslopen van een paar muurtjes is wel een hele kleine stap, daar is toch weinig innovatiefs aan?'

'Dat ben ik niet met je eens. Het vraagt een hele andere manier van werken en liefst ook een hele nieuwe stal. We houden tenslotte al generaties lang vleesvarkens op dezelfde manier; relatief kleine groepen in relatief kleine hokken.'

'Mmm, het is de boeren die overstappen op grote groepen volgens mij helemaal niet om het welzijn te doen. Ze willen gewoon zo goedkoop mogelijk aan de regels voldoen.'

'Dan kan het nog wel gunstig uitpakken. Een varken weet toch niet waar hij het aan te danken heeft?'

Een goed klimaat voor welzijn

**Een varkensstal vol frisse lucht dat is wat de boer verzucht,
Als hij 's ochtends de stal betreedt en technologie zijn werk al deed.
De varkens zijn schoon en ogen gezond: COM4 is comfort in de volksmond**

Nutreco Swine Research werkt aan een stal met een optimaal klimaat, de COM4. Procesoptimalisatie is het sleutelwoord. Een aangename temperatuur en luchtvochtigheid en veel minder ammoniak, stof en ziektekiemen. Dat houdt de varkens gezond en doet ze bovendien goed groeien.

Een hogere productie, beter welzijn, lagere emissies, gezondere dieren en daardoor veiliger vlees, zijn de claims van de COM4- stal voor vleesvarkens. Nutreco hoopt dat de COM4-stal zal aanslaan bij grote groepen varkenshouders. En daarom moet het systeem tot een hoger rendement voor de varkenshouder leiden. De stal kost weliswaar meer dan een 'gewone' stal, maar door de optimale beheersing van het productieproces kan de investering zichzelf terugverdienen. Het idee is dat de betere gezondheid en betere technische resultaten de productie-kosten drukken. De COM4-stal biedt dan ook kansen voor een welzijnsverbetering die past binnen de huidige marktverhoudingen.

Wie binnen komt in een COM4-stal, ziet wat betreft stalindeling en -inrichting weinig verschil met een 'gewone' stal. De lucht is wel frisser en in de stal zijn technologische hoogstandjes te zien. Ook is een groter deel van de vloer dicht dan tot nu toe gebruikelijk is in varkensstallen. En als je het de varkenshouder vraagt, is het ook prettig om in de stal te werken.

Het systeem komt in ieder geval tegemoet aan de behoefte van varkens om gezond te zijn, en om het niet te warm of te koud te hebben. Of de COM4-stal ook aan de andere varkensbehoeften voldoet, wordt nog getest. Extra ruimte, gescheiden ruimtes om te liggen, te eten of te mesten, dat biedt deze COM4-stal allemaal niet. Wel experimenteert Nutreco in een speciale welzijnsafdeling met elementen van de Comfort Class zoals een wroetbak, een schuurpaal en een meerlingvoerbak.

'Het gaat gewoon om een knap staaltje technologie. En met frisse lucht kun je niet spelen, dus voor de varkens is er volgens mij niks aan.'

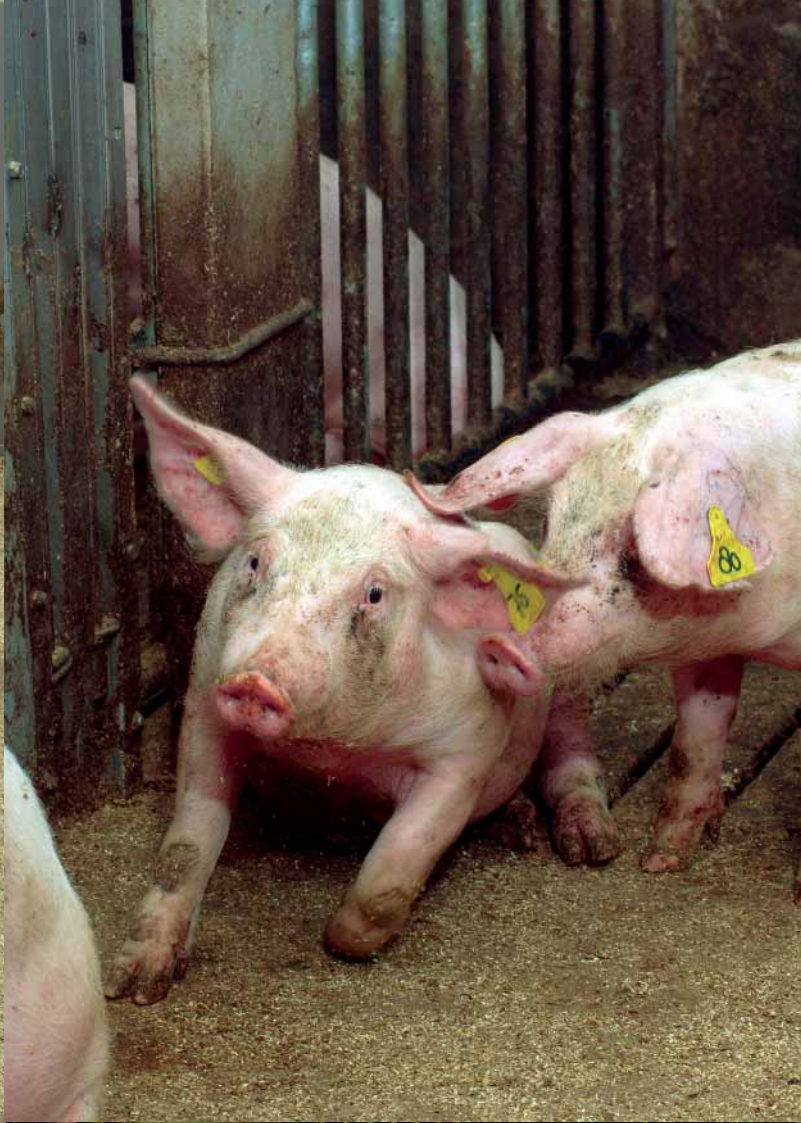
'Maar door de frisse stallucht zijn ze wel gezonder en dat is toch ook goed voor hun welzijn?'

'Mmm...'

'In de Com4-stal is ook ruimte voor welzijnsverbeterende elementen hoor...één afdeling is zelfs ingericht met elementen uit de Comfort Class-stal.'

'Dus niet alleen frisse lucht om mee te spelen, maar ook een wroetbak en een schuurpaal en zo? Een Com4-stal met welzijnsbehang dus...now we are talking...'

**Varkens in het stro, varkens in de wei, de boer vindt het zozo, maar de burgers die zijn blij
Het is ook wel een leuk gezicht, maar moet het daarom ook verplicht?
LNV is er nog niet uit; en de varkens wacht het besluit...**

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit vindt stro heel belangrijk. Maar als je aan een LNV-er vraagt 'Waarom eigenlijk?', blijft het wel even stil aan de andere kant van de lijn. Wat verklaart de populariteit van stro in het welzijnsdebat?

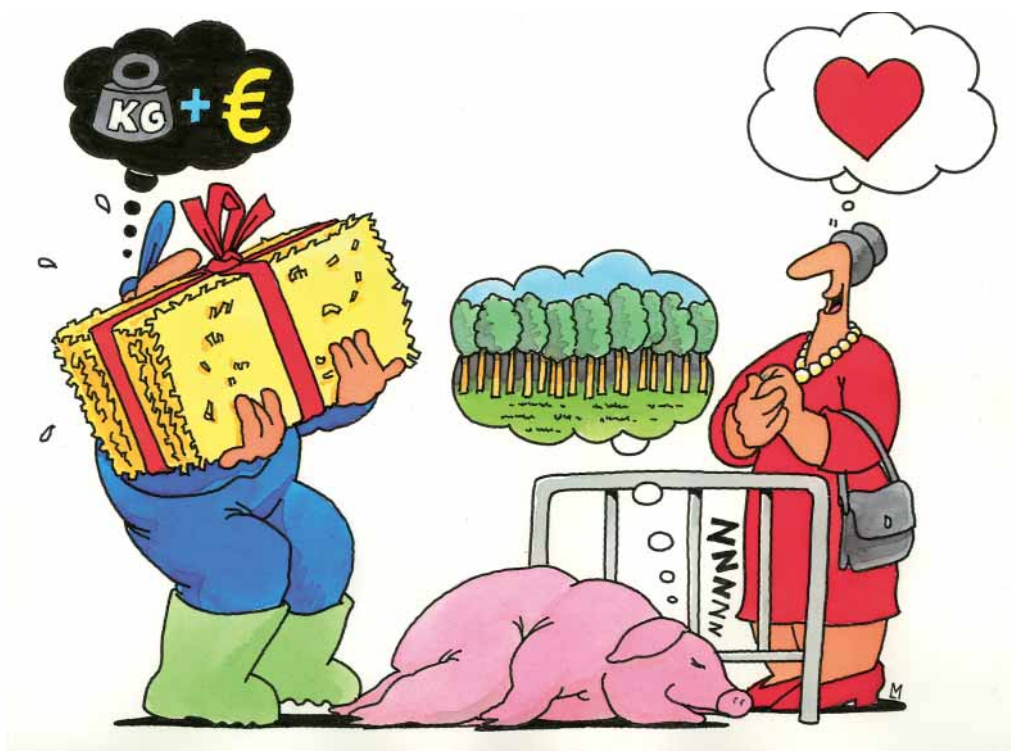
Stro is het welzijnsicoon bij uitstek. Als je burgers vraagt wat belangrijk is voor het welzijn van varkens noemen ze stro als eerste. Komt dat omdat het prettig oogt en daardoor de kloof tussen boer en burger verkleint? Of is het gerechtvaardigd omdat stro een multifunctionele behoeftebevrediger is?

Volgens etholoog Willem Schouten zijn strosystemen vanuit welzijns oogpunt de meest kansrijke systemen voor de toekomst: 'en niet omdat het er goed uitziet, maar omdat stro in één klap een hele set van behoeften van het varken dekt; de dieren kunnen erin liggen, ze kunnen erin wroeten, ze kunnen ermee spelen, ze kunnen exploreren, het houdt ze lekker warm.... Natuurlijk kun je bijvoorbeeld met

een rubbervloer, een wroetbak of wat speelgoed een heleboel bereiken, maar waarom zou je? Stro lost alles in één keer op. Al die andere dingen zijn toch kunstgrepen, waarmee we steeds een afzonderlijke behoefte aanpakken. Niet echt efficiënt zou ik zo zeggen...'

Voor veel boeren is stro een te grote sprong. Het geeft extra stof, extra arbeid, het komt in de mestput en verstopt daar de zaak, er zijn andere machines voor nodig... Toch zijn er al goede ervaringen met groepen dragende zeugen in een dikke laag stro. Via de wet is afgedwongen dat dragende zeugen in groepen gehouden moeten worden. Eenvoudige strosallen bleken daarvoor de goedkoopste oplossing. Waarom dit voor vleesvarkens niet opgaat, blijft de vraag. Boeren die ervaring hebben met stro zijn positief. 'Zo hoort het toch', zegt een varkenshouder als hij zijn dragende zeugen in het stro laat zien.

'Deze discussie is vooral gevoed door emotie. Bedrijfsmatig kun je er niet veel mee.'
'Misschien...maar grote delen van de economie draaien op emotie, dus dat is geen argument.'
'De huidige stalsystemen zijn bovendien totaal ongeschikt...'
'Nou ja, als het straks menens wordt met het varkenswelzijn, is stro anders wel mooi een kostenefficiënte multifunctionele behoeftebevrediger.'

Welzijn als waarde

Varkensvlees met een gouden randje, zo noemt varkenshouder Dick van der Vegt zijn product. Hij is voortdurend op zoek naar verbeteringen in varkenswelzijn en milieu. Met persoonlijke waarden, idealisme en geloofsovertuiging als drijfveren.

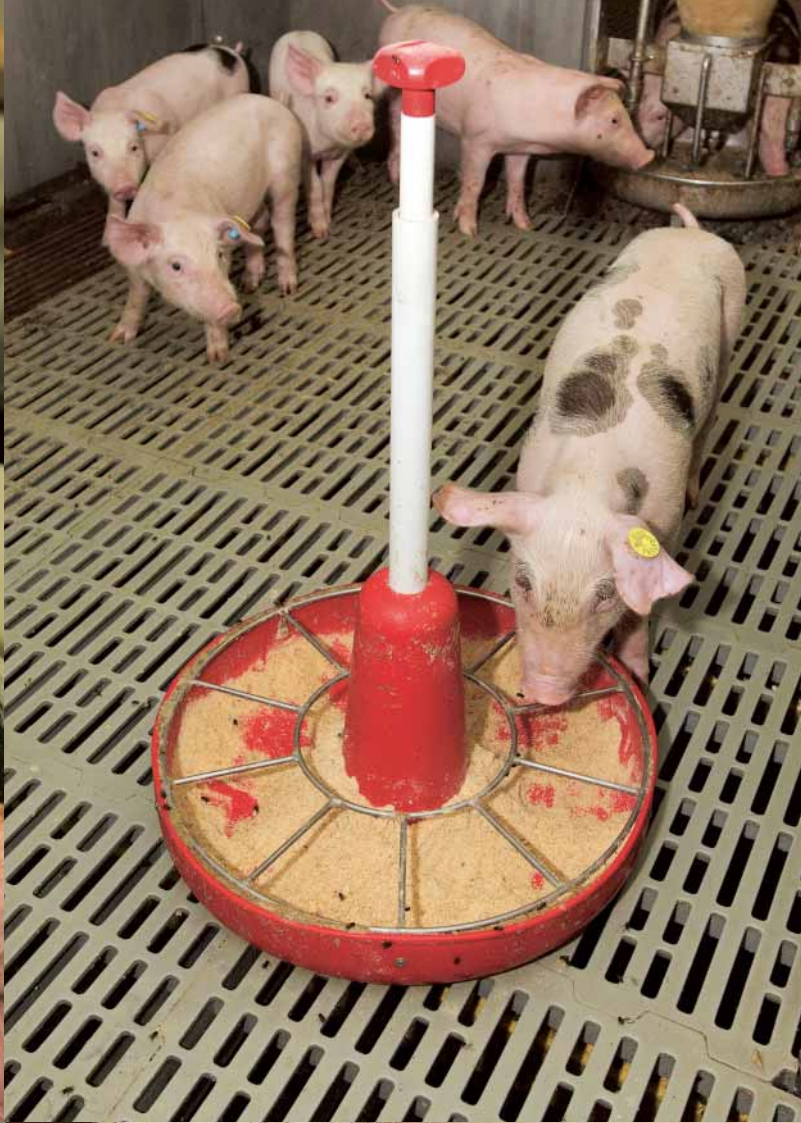
Dick van der Vegt is een van de circa 35 varkenshouders van de Porc d'Or varkensvleesketen. Porc d'Or voldoet aan extra hoge eisen op het gebied van de voedselveiligheid, gezondheid, slacht, verwerking en traceerbaarheid van de varkens en het vlees. Kwaliteitsvlees dus, smaakvol en mals, geproduceerd met extra aandacht voor het dier, ras en voer. En in de wetenschap dat de varkens een redelijk aangenaam leven geleid hebben zou het vlees nog veel lekkerder moeten smaken. Daarom experimenteert van der Vegt ook volop met welzijnsverbeteringen op zijn gesloten bedrijf met 300 zeugen en ruim 2000 plaatsen voor vleesvarkens.

'In de natuur moeten varkens werken met hun wroetschijf om hun voer te vinden. Dat houdt ze bezig waardoor ze zich niet vervelen.' Door dat principe in de stallen toe te passen, weet Van der Vegt het probleem van verveling en het staartbijten al een flink eind terug te dringen. Symbolisch daarvoor zijn de halve staarten die zijn varkens nu hebben. Dit is al heel wat meer staart dan gebruikelijk op 'gewone' varkenshouderijen, waar de staarten vaak op een stompje na worden verwijderd om staartbijten te voorkomen. Dit is een gedrag dat varkens op elkaar botvieren als ze zich vervelen of om een andere reden gefrustreerd zijn. Daarom zoekt van der Vegt ook samen met onderzoekers van Wageningen UR naar stalelementen die het probleem van verveling verder terug kunnen dringen, zoals vreetbakken die pas voer leveren als het varken erin heeft zitten wroeten. Uiteindelijk kunnen de varkens dan misschien met hun hele krulstaart opgroeien. Dat is volgens Van der Vegt het criterium dat het met het welzijn van de varkens wel goed zit.

Van der Vegt houdt zijn varkens in relatief grote groepen. Dit geeft ze de ruimte om rond te rennen en een vaste mestplek te kiezen, waardoor de rest van de stal schoon blijft. Voordelen voor het varkenswelzijn dus. Aanvankelijk kampte Van der Vegt met het probleem van de achterblijvende technische resultaten. Maar hij bleef doorzoeken naar de juiste manier om zijn varkens in grote groepen te houden. De oplossing bleek te liggen in een iets andere samenstelling van het voer. Iets meer energie in het voer, en de groei kwam prima op peil.

Terwijl de dragende zeugen zich nog eens lekker in het stro kunnen wentelen, moeten de vleesvarkens het nog met een betonnen vloer doen. 'Beton is maar beton', zegt van der Vegt, 'je ziet gewoon dat ze het lekker vinden in het stro.' Van der Vegt is daarom van plan om zich in zaagselstallen te verdiepen als hij toe is aan een staluitbreiding. 'Als je voor stro (of zaagsel) kiest, kun je best met de nadelen daarvan omgaan.' Maar daarvoor is wel veel inzet en dierenliefde nodig. Om toch ligcomfort te kunnen bieden in de bestaande stallen zonder de mestafvoer in gevaar te brengen, begint hij binnenkort met een experiment met rubber ligmatten.

'Nu snap ik pas echt wat het betekent, innoveren.'
'Vind je? Het gaat dan wel met heeeele kleine stapjes.'
'Ja maar zo iemand moet het wel waarmaken, en voelt het meteen in de portemonnee als die varkens wat minder hard groeien... En als alle varkenshouders dit deden, zou het totale varkenswelzijn in Nederland wel met een gigantische sprong vooruit gaan.'
'Ja, voor de zeugen misschien wel. Die liggen er lekker bij. Tenminste, tot ze bevallen. Want die vleesvarkentjes kunnen wel een paar meter rennen, maar als de voorste stopt, buitelen ze allemaal over elkaar.'
'Toch dwingt het respect af om iemand met zo'n grote betrokkenheid aan het werk te zien.'

Waar duizend bloemen bloeien...

Duizelt het al? Maar we zijn er nog niet... Hier een kleine greep uit de talloze andere pogingen om het varkenswelzijn tot een hoger niveau op te krikken.

Canadian Bedding is een systeem met houtkrullen dat sinds kort ook op een Nederlandse varkenshouderij wordt toegepast. De houtkrullen absorberen de varkensmest zo goed dat er geen geurtje in de stal blijft hangen, en dus ook niet aan de boer. De houtkrullen kunnen na gebruik naar de composteerma-chine. Het gebruik van houtkrullen maakt stalverwarming overbodig. Veel voordelen voor het milieu dus. En ook de varkens vinden het fijn, vooral omdat het systeem meer ruimte per varken biedt dan gebruikelijk is in de gangbare houderij en omdat de dieren in de houtkrullen kunnen wroeten. De werkomgeving voor de boer knapt bovendien behoorlijk op. De productiekosten gaan wel omhoog. Bovendien is de varkenshouder er veel extra tijd mee kwijt. Zo moeten de varkenshouders elke dag met de schop het strooisel aanvullen. Omdat de productiekosten hoger zijn dan in de gangbare houderij, zal de prijs ongeveer 10 cent per kilo hoger uitvallen. 'Dat is niet veel voor een betere varkenshouderij', zo vindt een boer die met Canadian Bedding werkt. Binnenkort start een proef in elf supermarkten met varkensvlees uit zaagselstallen, met eigen logo en aanbeveling van de Dierenbescherming.

Een heel ander type initiatief is het verstrekken van 'welzijnsvoer'. Dit voer komt tegemoet aan de behoefte die varkens hebben aan ongestoord onbeperkt eten. Als fokzeugen net zo veel eten als ze willen, worden ze veel te vet. Gevolg is dat ze niet, of minder snel, drachtig worden en minder gemakkelijk werpen. Fokzeugen worden daarom op rantsoen gezet, met als gevolg dat ze honger hebben. En dat geeft stress, met alle gevolgen van dien. Een slechte zaak voor het welzijn. Vezelrijk voer, bij voorkeur met een hoog gehalte aan fermenteerbare vezel, zet het hongergevoel op een laag pitje waar

door een varken op rantsoen zich veel prettiger voelt. Welzijnsvoer is al redelijk ingeburgerd. Dat is ook geen wonder. Het ministerie van LNV verplichtte varkenshouders vezelrijk voer te verstrekken, en regelde zo dat het varkensgeluk in een brokje geperst mocht worden...

De Griekse held Hercules verlegde de bedding van een rivier om een paardenstal schoon te spoelen. Geïnspireerd door deze creatieve aanpak voor het uitmesten van een stal, zoeken onderzoekers in samenwerking met het bedrijfsleven naar goede oplossingen voor het hedendaagse mestprobleem in varkensstallen. De formule van de Herculesstal wordt uitgetest op Praktijkcentrum Sterksel. Deze stal herbergt veel nieuwe grensverleggende technieken. Dierenwelzijn, kostprijsbeheersing en milieu staan centraal. Er wordt geëxperimenteerd met een apparaat dat stro gedoseerd kan toedienen, met sensorvoeding en met het verwerken van mest tot hoogwaardige producten. Ook de eerste boeren zijn inmiddels in het Herculestraject gestapt. Varkenshouder Jan Overeem was de eerste die het aandurfde. 'Ik zie het als een handreiking naar de maatschappij, zo stelt hij, 'tonen dat we innoveren.'

Varkenshouders die vlees met Milieukeur afleveren doen niet alleen hun best om het milieu te ontzien; goede zorg voor de varkens is net zo belangrijk. Zo heeft de gezondheid van de varkens een hoge prioriteit. Bovendien krijgen ze speeltjes en constant vers water tot hun beschikking. De varkenshokken zijn keurig ingedeeld in een eet-, een slaap- en een mestgedeelte. Een goede lichtinval bevordert de rust in de stal, waardoor het natuurlijke ritme van de dieren verbetert. Al met al zorgen de regels van Milieukeur voor gezonde varkens met weinig stress.

Een stallenbouwer op Ameland, schoof zijn calculator aan de kant.

Hij dacht als ik eens kijk naar het varkensgedrag,

Bouw ik wat goed is, in plaats van wat mag.

En als ik daarna ook kijk naar de poen, dan denk ik welzijn: wel te doen

Reis naar het Zuiden

In de notitie 'Op reis' van het Ministerie van Economische Zaken wordt de transitie naar duurzame energie vergeleken met een reis naar het Zuiden. Eigenlijk staat alleen vast dat de reisgenoten naar het Zuiden zullen gaan. Het is nog niet duidelijk met welk

vervoermiddel. Niet elke reisgenoot wil even ver gaan. Sommigen vinden België al voldoende, en anderen willen helemaal door naar Rome. Toch reizen ze samen. Een aantal reisgenoten zal ook stranden of op dood spoor belanden. En zo zal

het de initiatieven op het gebied van varkenswelzijn ook vergaan. Daarom is het toe te juichen dat er zoveel verschillende initiatieven zijn om het varkenswelzijn te verbeteren. Dan zijn er altijd wel een paar die het halen.

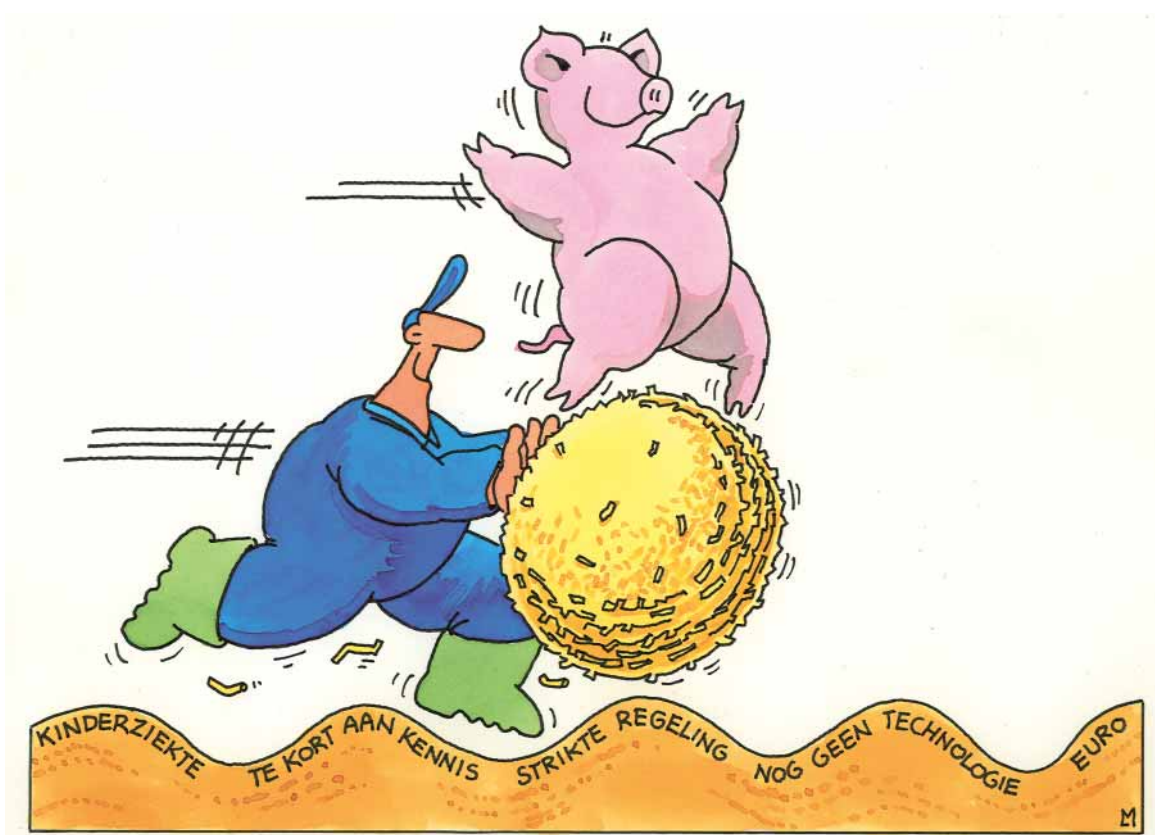
Varkens op weg naar het Zuiden. Sommige gaan naar IJmuiden, Andere zijn verder gekomen, misschien wel in Napels of Rome, Helaas zijn er ook wat gestrand: die zijn in het slachthuis beland

Welzijn, wel doen

**Er gebeurt al veel op welzijnsgebied.
Maar hoe zorgen we ervoor dat het balletje doorrolt?**

Het diergericht houden van varkens – op basis van de natuurlijke behoeften van de dieren – is een kans voor de sector. De talloze praktijkinitiatieven laten zien dat deze kans al op verschillende niveaus is opgepakt. De initiatieven hebben met elkaar gemeen dat ze allemaal op hun eigen wijze een bij-

ontwikkeling. Een ander serieus ‘gevaar’ is meer van institutioneel van aard. Helaas wordt maar al te vaak gemeld dat goede ideeën stranden omdat de institutionele omgeving niet meewerkt. De regelgeving is bijvoorbeeld te strikt of de juiste kennis is niet beschikbaar. Een vergelijkbaar gevaar is meer tech-

drage leveren aan verbeterd varkenswelzijn. Het is alleen maar goed dat ze dat allemaal op een verschillende manier doen. De initiatieven zijn tenslotte nog best kwetsbaar. Het is nog niet duidelijk of ze zullen slagen, want er loeren allerlei gevaren.

Zo bestaat de kans dat een initiatief strandt omdat het te snel in de praktijk gezet wordt, zeg maar, voordat de kinderziekten eruit zijn. Niemand durft er dan nog in te investeren en daarmee kan het gebeuren dat het initiatief een heel eind terugvalt in de

nologisch van aard: een initiatief komt niet verder omdat de juiste technologie nog niet voorhanden is. Daarom is het ook zo belangrijk dat er veel initiatieven van de grond komen. En gelukkig is dat het geval. Maar er kan nog meer. Als er maar voldoende ruimte is om te experimenteren, dan kunnen veel verschillende initiatieven de kans krijgen om tot bloei te komen. Wat daarbij helpt? Zekerheid creëren, lef belonen en initiatieven verbinden en zichtbaar maken!

Maarre... wat kan ik er nou mee?

'Zekerheid creëren, lef belonen, initiatieven verbinden en zichtbaar maken...nou leuk hoor...allemaal loze kreten...wat kan ik daar nu mee?'

'Nou...meer dan je denkt...je kunt bijvoorbeeld een praktijknetwerk voor varkenshouders oprichten, of noem het voor mijn part een Community of Practice. Varkenshouders die iets willen doen voor dierenwelzijn kunnen elkaar daar ontmoeten en leren van elkaars ervaringen. Zo verbind je initiatieven met elkaar tot een mooi bloeiend boeketje. En als je dat te ingewikkeld vindt, richt je toch een virtuele ontmoetingsplaats op? Jij bent zo goed met internet... Innoverende varkenshouders en andere betrokkenen kunnen elkaar dan in ieder geval virtueel ontmoeten en elkaar bestoken met vragen over 'hun' welzijnsinitiatief.'

'Mmm...een website voor innoverende varkenshouders dus.'

'Ja, en voor andere betrokkenen in de varkenshouderij. Je verbindt dan niet alleen initiatieven met elkaar, maar je maakt ze ook zichtbaar. En weet je wat? Je kunt er ook nog een ludieke actie aan verbinden. Varkenshouders kunnen dan hun welzijnsinitiatief op een leuke manier presenteren op de website en mensen die hen een warm hart toedragen, kunnen een welzijnsinitiatief adopteren... door een geldelijke bijdrage die direct aan de varkenshouder ten goede komt of gewoon door morele steun. Zo kunnen burgers

en consumenten toch hun betrokkenheid tonen... En gelijk een beetje lef belonen.'

'Adopteer een welzijnsinitiatief dus... nou dan heb ik meteen een naam voor de website: www.adopteereenwelzijnsinitiatief.nl'. 'Geweldig! Je kunt er morgen al aan beginnen!'

'Misschien vandaag zelfs... maarre... die varkenshouders hebben toch altijd geld tekort; hoe kunnen we ze daarmee helpen? Want alleen zo'n welzijnsinitiatiefadoptie levert vast niet genoeg op.'

'Tja... dat is waar... maar weet je? Misschien kunnen we op jouw website wel een prijsvraag organiseren. Varkenshouders met het beste welzijnsinitiatief krijgen dan een prijs. Dan belonen we nog meer lef!'

'Maar ja...dat is maar één varkenshouder.'

'Welnee joh! We loven gewoon een heleboel prijzen uit en dat doen we ook nog eens elk jaar. En dan geven we niet alleen de varkenshouder een prijs die op de beste of slimste manier voldaan heeft aan de behoeften van zijn varkens, maar ook de varkenshouder die het slimste varkenswelzijn met kostprijs combineert of varkenswelzijn met slimme technologie. En natuurlijk gaan we die prijsvraagwinnaars dan uitgebreid in het zonnetje zetten zodat iedereen die iets met varkens te maken heeft kan zien wat ze gedaan hebben.'

'Ja maar... wie gaat dat allemaal betalen?'

'Nou eh... (nu blijft het wel iets langer stil)... wij niet natuurlijk... Maar weet je wat? We proberen een aantal belangrijke partijen in varkensland zo ver te krijgen dat ze met elkaar een varkensinnovatieplatform oprichten.

Varkenshouders die willen omschakelen naar een systeem waarin de behoeften van varkens centraal staan of die een ander goed idee hebben om het welzijn van hun varkens te verbeteren, kunnen daarbij aankloppen. En als ze aan een aantal, nog nader te bepalen criteria, voldoen, komen ze misschien in aanmerking voor een stimuleringssubsidie. Dat geeft innoverende varkenshouders meteen wat zekerheid. Het moet in ieder geval duidelijk zijn dat ze er niet alleen voor staan...'

'Maar wie zijn dan die belangrijke partijen in varkensland?'

'Nou eh... het ministerie van landbouw, LTO, de Dierenbescherming, Nutreco, andere partijen uit het bedrijfsleven, supermarkten... Kortom, alle partijen die invloed uit kunnen oefenen.'

'Dat klinkt allemaal goed... welzijn wel te doen dus... of eigenlijk: welzijn, wel doen!'

'Precies! Jij hebt het goed begrepen!'

Teun
& Gradus

Kent u hem nog? Sneeuwvlokje? Het kleine witte biggetje op de Veluwe dat op het punt stond om afgeschoten te worden. 'Om zijn huidskleur', zo zeiden sommigen, 'om de natuur puur te houden', zo riepen anderen. 'Omdat er nu eenmaal zwijnen moeten worden afgeschoten op de Veluwe en die witte is toch een speciaal exemplaar', zo sprak de jager. Ruud de Wild sprong op de barricades en half Nederland kwam in beweging om 'ons Sneeuwvlokje' te redden. Er was al een plaatsje voor hem gereserveerd in 'het Swieneparadies'. Een wild zwijntje opsluiten is vanuit de behoeften van het dier gezien een duidelijke achteruitgang. Maar toch, veel mensen bekommerden zich om het welzijn van een klein wit biggetje. En dat terwijl het welzijn van miljoenen roze biggetjes misschien wel veel meer in het geding is. Zij moeten uitgroeien tot fokzeugen of vleesvarkens in huisvestingssystemen die op veel punten niet aan hun natuurlijke behoeften tegemoet komen. Gelukkig komen er steeds meer initiatieven om het varkenswelzijn te verbeteren van de grond. Maar de bal moet wel door blijven rollen...

